

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

**MAGYARORSZÁG DOHÁNYVERTIKUMÁNAK BEMUTATÁSA
AZ ELMÚLT 10 ÉVBEN/PRESENTATION OF THE TOBACCO
INDUSTRY IN HUNGARY DURING THE LAST 10 YEARS**

**CSIPKÉS MARGIT¹ / MARGIT CSIPKÉS
(csipkes.margit@econ.unideb.hu)
SZVÁRA MÁTÉ² / MÁTÉ SZVÁRA
NAGY LAJOS³ / LAJOS NAGY**

Összefoglalás

Az elmúlt egy évtized során a dohánytermelők átrendeződése felgyorsult, és jelentős struktúraváltozás következett be a hazai dohánytermesztésben. A dohány nagyüzemi művelésének részaránya növekedett, ezzel szemben a kistermelők jelentősége valamivel kisebb lett. Ezen folyamattal a termelés koncentráltódott, 1/6-ra csökkent a termelői létszám is.

A dohányágazat a méretét tekintve, a kisebb mezőgazdasági ágazatok közé tartozik Magyarországon, azonban a jelentősége megkérdőjelezhetetlenül nagy. Dohánytermesztés olyan területeken is eredményes, ahol más növények sikeres termesztése az ökológiai adottságok miatt nem, vagy csak nehezen kivitelezhető. A dohánytermelés döntő része (77%) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében folyik már évek óta.

Cikkünkben a hazai dohányvertikum jelenlegi helyzetét szeretnénk bemutatni úgy, hogy áttekintjük a dohánytermesztéssel és fogyasztással kapcsolatos legfontosabb statisztikai adatokat, és megállapítá-

sok is kívánunk tenni az ágazattal kapcsolatosan.

**Kulcsszavak: dohánytermesztés, dohányfogyasztás, dohányvertikum
JEL kód: Q13**

Abstract

In the past two decades regroup of the tobacco-growers achieved a speed and there was a meaning full change in the domestic structure of the tobacco-growing. Farming on a large scale symmetric of the tobacco has decreased to the minimal value, on the other hand the role of small-scale producers are becoming important. The production got concentrated with this process and the number of the producers decreased with 18%.

Examining the size of tobacco-factor, it belongs to the smaller agricultural sectors in Hungary, although it plays an important role. The production of tobacco is possible in areas, where other plants successful culture is a difficult exercise because of the ecological makings. The decisive part of

the tobacco production (77%) has been in Szabolcs-Szatmár-Bereg country for years.

In our article we would like to present the situation of the domestic tobacco industry, checking the most important statistical data about tobacco growing and consump-

tion, wishing to come up with conclusion regarding the tobacco industry.

Keywords: tobacco-growing tobacco consumption, tobacco industry

Bevezetés/ Introduction

A magyar mezőgazdaság egy speciális kis ágazatának tekinthető a dohánytermesztés. Más szemszögből vizsgálva azonban azt tapasztalhatjuk, hogy egyrészt költségvetési súlya, „kincstári” jelentősége (több mint 200 milliárd Ft a teljes költségvetési befizetése), másrészt a foglalkoztatottságban, jövedelemtermelésben betöltött szerepe kiemeli a többi agrárágazat közül, állapítja meg Mislovics (2005), mivel a dohánytermesztés egy olyan mezőgazdasági munka, mely jó pár ember számára idénymunka lehetőséget biztosít sok esetben a családi megélhetés érdekében. Nem utolsó szempont, hogy a dohányos az egyik legmegbízhatóbb adóalany, annak ellenére, hogy kb. 500 éve tiltják a dohányzást (Borsos, 2002). Kalkulációk szerint tehát a dohánytermesztés megközelítőleg 7000 családnak – akik nagyrészt az alacsony kvalifikációjú réteghez tartoznak – jelenti a megélhetést, akik közül sokan az egész éves jövedelmüket szerzik meg 8 hónap alatt.

Az elmúlt két évtized során jelentős struktúraváltozás következett be a hazai dohánytermesztésben, mivel a nagyüzemek részaránya nőtt, míg a kisüzemé lecsökkent.

A dohányágazat méretét tekintve a kisebb mezőgazdasági ágazatok közé tartozik Magyarországon, azonban a jelentőség megkérdőjelezhetetlenül nagy. A dohánytermesztés olyan területeken is lehetséges, ahol más növények sikeres termesztése az ökológiai adottságok miatt csak nehezen kivitelezhető. A dohánytermelés döntő része (77%) Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében folyik már évek óta.

A folyamatosan változó gazdasági és szabályozó környezet hatására minden évben újabb körülmények között kell fenntartani a dohánytermesztést, amely sem gazdasági sem társadalmi szempontból nem helyettesíthető. A termelési színvonal javítását előmozdította a felgyorsult fajtaváltás, illetve növekedtek az átlagtermékek. Nagy gondot jelent a költségek folyamatos növekedése, amit nem tud ellensúlyozni az árbevétel, illetve a támogatási rendszer sem. A dohánytermesztésnél a legfontosabb elemek a fajtakérdés, a palántanevelés (ma az úsztatott palántanevelés működik, a hagyományos fóliás palántanevelést már nem alkalmazzák), az agrotechnikai, a növényvédelem és a szárítás.

Fontos szempont még az ültetés helyének megfelelő kiválasztása, a tápanyag utánpótlás biztosítása, a növényvédelem és a megfelelő termesztés technológia megszervezése.

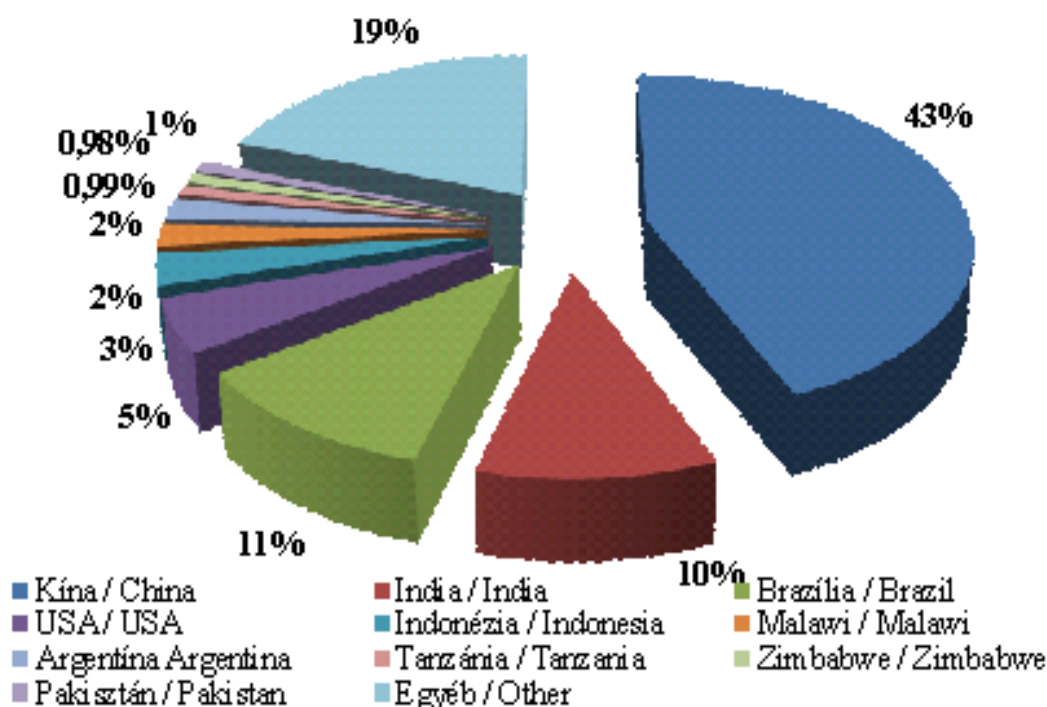
Anyag és módszer / Material and methods

Cikkünkben a világ, az Európai Unió, a magyarországi és az Észak-alföldi régió dohánytermesztési és fogyasztási adatait tekintjük át a nemzetközi (FAOSTAT), illetve a magyarországi adatbázisok alapján (Borsos, Nemzeti Adó- és Vámhivatal) /NAV/ és Magyar Dohánytermelők Országos Szövetségének /MADOSZ/).

Eredmények / Results

A világ dohánytermesztése az elmúlt 10 évben / The world's tobacco production over the past 10 years

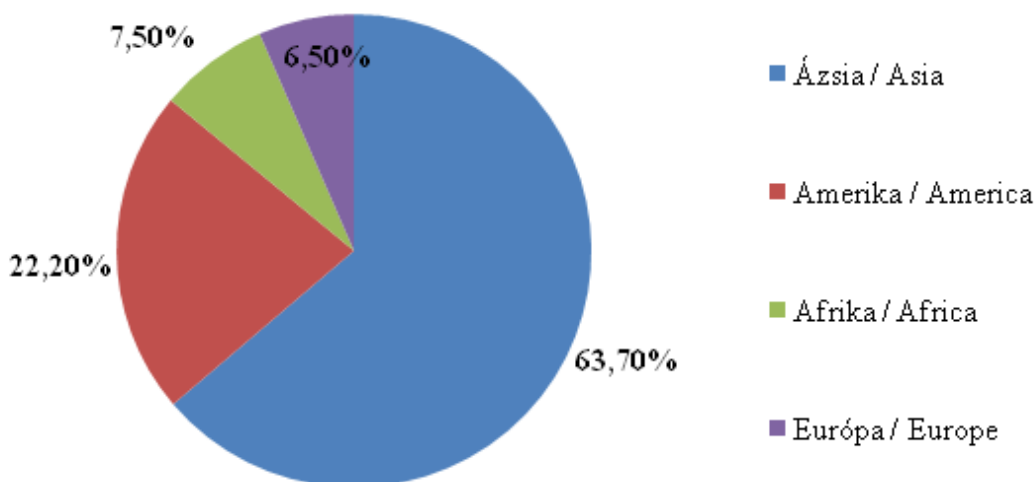
A világon termesztett növényfajták között a dohány részaránya meglehetősen alacsony. Egy, a Dohánytermelők Európai Szövetsége által készített tanulmány szerint a világon 128 országban termesztnek dohányt, Indiától Kínáig, az Amerikai Egyesült Államoktól Brazíliáig. Nyersdohányt több mint 100 országban termelnek a világon, melyből több mint 80 fejlődő országnak tekinthető. Hagyományosan a legnagyobb termelők az Egyesült Államok, Kína, Brazília, India, Argentína, Malawi, Törökország, az Európai Unió (főbb termelők az EU-n belül: Olaszország, mely a világon 8. legnagyobb termelő, Bulgária, mely a 15. a világrangsorban, Lengyelország és Spanyolország) és Zimbabwe. A felsorolt országok a világ dohánytermelésének kb. 75-80%-át állítja elő (Borsos, 2014). Országokat tekintve Kína áll az első helyen, Brazília a második, India a harmadik az Egyesült-Államok pedig a negyedik helyen (1. ábra). Fontos megemlíteni, hogy a dohány betakarítása elsősorban kézzel történik. Ennek fő oka a termelési költségek alacsonyan tartása. A gyerekmunkások is nagy százalékban fordulnak elő a fejlődő országokban (Tobacco International, 2014).

1. ábra: A világ legnagyobb dohánytermesztői 2014-ben / Figure 1. The world's largest tobacco growers in 2014

Forrás: Saját szerkesztés a Borsos (2014) adatai alapján / Source: Based on data edited by the Borsos (2014)

A 2015. év adatai alapján is Ázsia a világ dohánytermesztésének több mint a felét teszi ki (2. ábra). A második lépcsőfokon Amerika áll. A világ dohánytermeléséből 22 százalékkal veszi ki a részét. Ez a két kontinens a világ termelésének 85 százalékát teszi ki. A harmadik legnagyobb termelő Afrika, aki mindösszesen már 7%-ban részesül a termelésben.

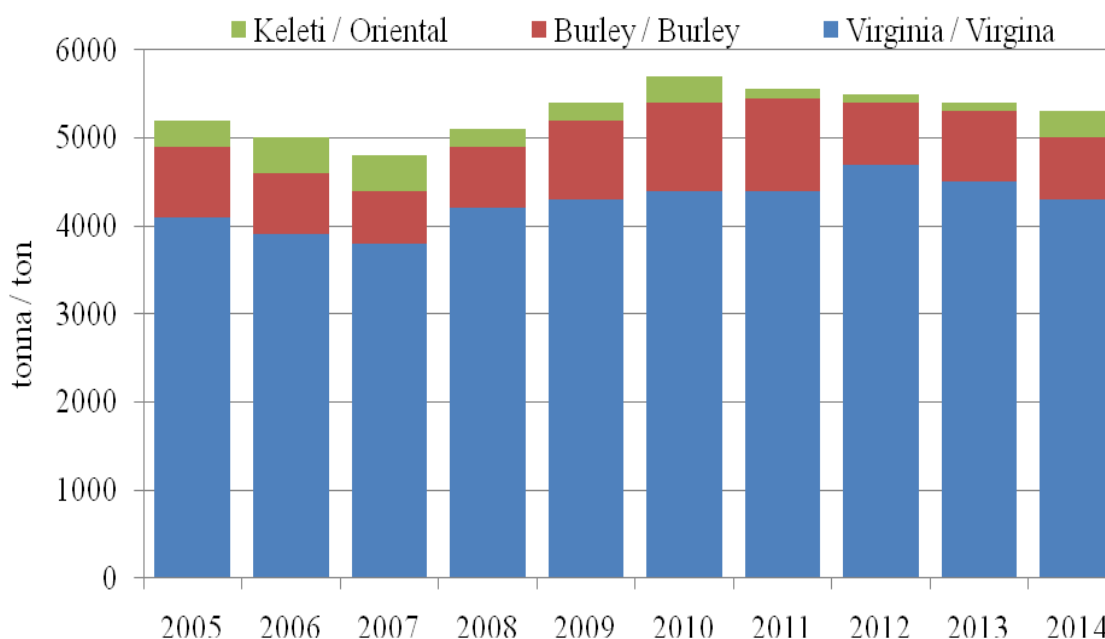
2. ábra: A dohánytermelés megoszlása kontinensenként 2015-ben / Figure 2. Tobacco production distribution of continent per in 2015

Forrás: Saját szerkesztés a FAOSTAT (2015) adatai alapján / Source: Own editing FAOSTAT (2015) based on data from

A világ dohánytermesztésére jellemző, hogy nagy munkaigénye miatt elsősorban a fejletlen országok termesztik nagy területen. A fejlett országokra is jellemző ezen növény termesztése, azonban ezekben az országokban védelmet kell, hogy nyújtson az állam saját termelői számára, a fejletlenebb országokkal szemben, mivel azok alacsonyabb termelési költségei miatt a hazai dohánytermesztést versenyképtelenné tehetik (Pfau – Széles, 2002).

A másik fontos tendencia, a fejlett régiókból a fejlődő országokba a dohány helyzetének áthelyeződése (Thun – Silva, 2003). Ennek oka az élőmunka költség, ami a dohánytermesztés eredményét alapvetően befolyásolja (HAMMOND, 1998).

Természetesen az egész világon több dohánytípust meg lehet különböztetni, melyek közül a legjelentősebb a Virginia, a Burley, illetve a kelet Oriental (3. ábra).

3. ábra: A világ dohánytermesztésének változása 2005-2014 évek között / Figure 3. The change of the world's tobacco production in 2005-2014 years

Forrás: Saját szerkesztés a Borsos (2014) adatai alapján / Source: Based on data edited by the Borsos (2014)

A **Virginia** Őshazája Dél-Amerika, ahonnan átkerült Virginia államba, ahol meghonosították és innen terjedt szét a világban. Két fél változata van a világosabb és a sötétebb, de főleg a világosabb fajtát termesztik. Hazánkban a Debreceni dohánykísérleti állomáson végeztek először kísérleteket 1930-ban, és csak a második világháború után terjedt el szélesebb körben Hevesi megnevezéssel. Átlagos hozama 2,0-2,2 tonna/hektár. Nagyon vízigényes növény és nem tűri a szárazságot, valamint a tápanyag hiányt sem. Az időbeni éréshez mérsékelt nitrogénellátás szükséges. Éréskor nem színeződik el, csak a levelek csúcsa sárgul ki. Ez a fajta azért optimális mert, szárítás folyamán a levelek nem barnulnak meg, hanem aranyárga színűre száradnak (Borsos, 1994).

A **Burley** Ohio államban Little Burley néven volt ismeretes. Világviszonylatban a mai termesztett Burley dohányok jelentősen eltérnek. Viszonylag alacsony, széles és lehajló levélállású. A White Burley ettől a fajtától kisebb mértékben eltér, ennek a jellemzői a szár halványárga színe és a sárgászöld levéllemez. A későbbiek során nemesítéssel sikerült olyan fajtát illetve vonalakat kialakítani, amelyeknek felfelé álló levelei keskenyebbek, mint a kiinduló típusé volt. Az agrotechnikai munkák elvégzését könnyebbé tette az új fajta és cigarettagyártásra alkalmasabb. A Little Burley és a White Burley minden termesztett Burley fajta őseinek tekinthető Magyarországon. A 60-as években kezdődött a termesztése és a honosítása. Mesterséges és természetes úton szárítva is jó minőségű nyersanyagot képeznek (Borsos, 1994).

A keleti Oriental dohány Törökországban, Görögországban, Bulgáriában és Macedóniában termesztett, napon szárított, erősen aromás, kis levelű fajta (*Nicotiana tabacum*). A legkorábbi cigarettafajták közül számos nagyrészt vagy teljes egészében Oriental dohányból készült; manapság főként pipadohány-keverékekben és kevert dohányból készült cigarettákban használják. A hagyományos dohánykeverékből álló cigaretták többnyire Virginiát, Burleyt és Orientalt tartalmaznak (II).

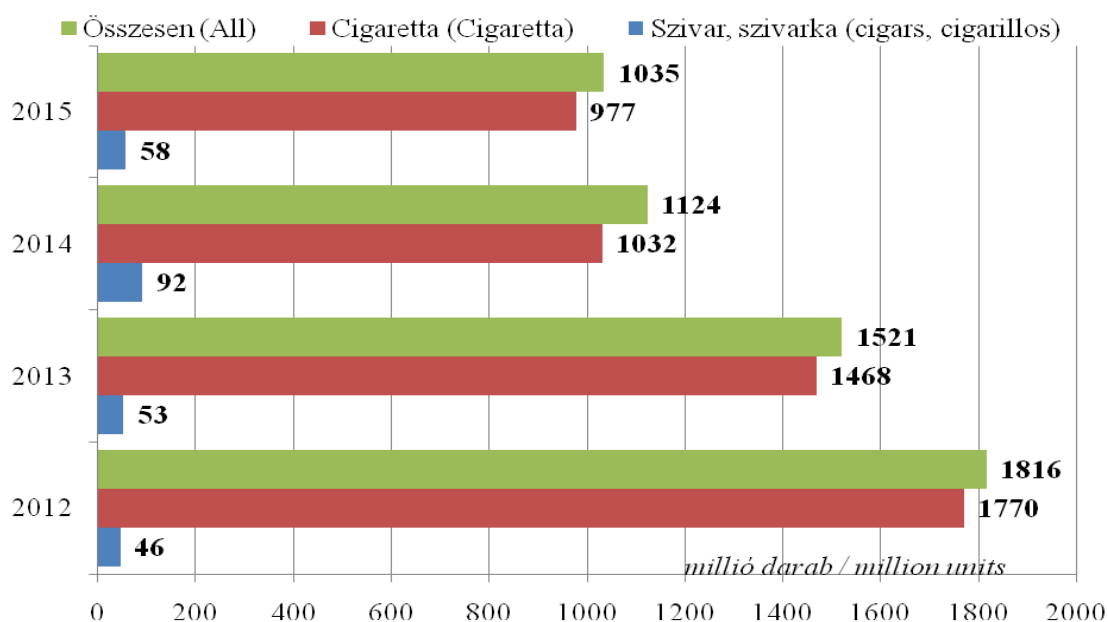
Az elmúlt 10 év időszakát vizsgálva megállapítható, hogy kis mértékben növekedett a világon a termesztett dohány össz mennyisége, ami a folyamatosan növekvő dohányfogyasztásnak köszönhető. A pozitív változást a Virginia dohányok mennyiségének növekedése okozta. Ebben az időszakban a Burley dohányok esetében a termesztés állandó, míg a Keleti típusú dohányok mennyisége a felére csökkent, mely elsősorban a görög és török termelés visszaesése miatt következett be (Borsos, 2014).

A dohány- és cigarettafajták sokszínűségéből eredően mind a cigaretta, mind a nyersdohány világkereskedelme igen élénk, az összes dohánytermésnek mintegy harmada kerül a világpiacra. A hét legnagyobb dohánytermelő ország 5,7 millió tonnás terméséből 1,9 millió tonna, azaz a 33%-a került exportálásra. Vannak olyan nagy termelő és exportőr országok, amelyek megjelennek jelentős importőrként is a dohány- és cigarettapiacra (pl. USA, EU), ha adott fajtából nem tudnak megfelelő mennyiséget előállítani. Így az USA a legnagyobb exportőr és importőr ország is egyben: nagyon alacsony minőségű dohányleveleket importálnak, mindeközben magas minőségű dohányleveleket exportálnak a nagy vállalatoknak, gyártóknak. Fontos exportőröknek számítanak más országok, miközben nem tartoznak a legnagyobb termesztők közé, azonban az ott termelt dohánymennyiséget a külföldön értékesítik. A feldolgozóipar és a nyersdohány-termelés számos helyen elkülönül egymástól. A fejlett kontinensekre és országokra jellemző, hogy a feldolgozó ipar nélküli dohánytermelők, míg a fejlett országokban (pl.: Hollandia, Németország) fontos feldolgozó kapacitások léteznek szinte az összes import nyersanyagbázisra épülve (Bittner, 2011).

A világ dohányfogyasztása / The world's tobacco consumption

Az elmúlt 4 évben a legmagasabb dohányfogyasztás 2012. évben volt. A többi évben a 2012 évhez képest csökkenés látható, ami a cigaretta árfolyam folyamatos növekedésével magyarázható (4. ábra).

A világ éves dohánytermelésének kevesebb, mint 3 százalékát adja átlagosan (az elmúlt 11 év átlagában) az Európai Unió nyers dohány mennyisége, ami arra mutat rá, hogy az Európai Unió közössége a világon nem jelentős dohány előállító.

4. ábra: Dohánytermékek fogyasztása Európában az év első két hónapjában / Figure 4. Tobacco products consumption in Europe in the year's first two months

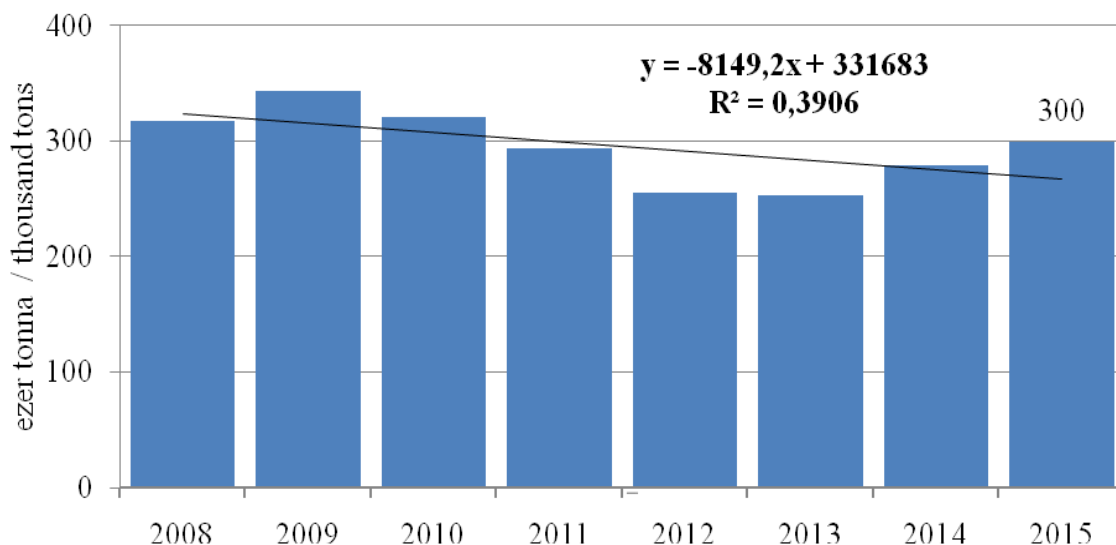
Forrás: NAV (2015) / Source: NAV (2015)

Az EU 28 országai között hogyan alakult a dohányvertikum / The EU 28 countries between how the tobacco plant

Az Európai Unióban becslések alapján körülbelül 200 ezer tonna dohány termesztek (kb. 100 000 hektár területen) 2015-ben (UNITAB, 2016), ekkor a világ dohánytermesztésének 4,0-4,5%-át (Borsos, 2014) adta az Unióban termelt dohány (5. ábra). A legfontosabb dohánytermesztő országok Olaszország, Spanyolország, Görögország, Bulgária, illetve Lengyelország, melyek az összes Európai Unió termelés 85%-át lefedik.

Az elmúlt évek adatai alapján megállapítható, hogy 2012. évtől kezdődően egy kismértékű növekedés következett be (5. ábra), de a nyolc év adatai összességben más összefüggést mutatnak. A csökkenő és növekvő tendenciák figyelembevételével mellett a 2016. évre egy 266 ezer tonnás termésmennyiség jelezhető előre. Ezen előrejelzés a lineáris trend segítségével kerül kiszámításra, ahol a kezdő időszak termésmennyisége 331 683 tonna, s a modell alapján egy 8 150 tonnás csökkenés következik be évenként (5. ábra).

Az EU-ban a világon termesztett 8 dohánytípus közül a Burley és a Virginia termesztése mutat a legnagyobb változást. Az elmúlt 5 évben a termesztett dohány össz mennyisége láthatóan csökkent. Ebben az időszakban a Burley dohányok esetében a termesztés volumene állandó. A felére csökkent a Keleti típusú dohányok mennyisége, aminek okozója a görög és török termelés elmaradottsága (Borsos, 2014).

5. ábra: Az Európai Unióban termelt dohány mennyiségének alakulása 2008-2015. évek között / Figure 5. The European Union produced tobacco, the amount of evolution between 2008 and 2015

Forrás: FAOSTAT (2016) / Source: FAOSTAT (2016)

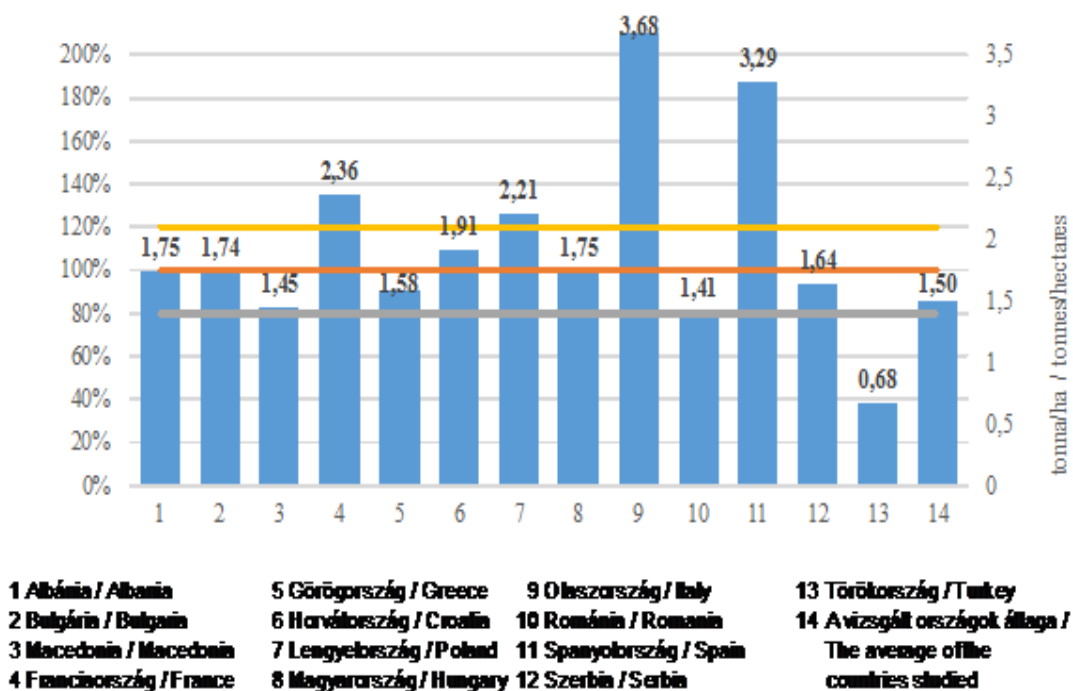
Az Európai Unió dohánytermesztés szabályozásának legfontosabb eszközei:

- kvótarendszer,
- prémiumrendszer
- a termelés irányító és korlátozó intézkedések,
- a termelői csoportok működésének és
- a harmadik országokkal való kereskedelemnek a szabályozása.

Az egyik legfontosabb eszköz az Európai Unió dohánytermesztésben a termelői csoportok működésének ösztönzése és szabályozása. Az Európai Unió országok termelőinek 90-100%-a valamilyen termelői csoport tagja. A dohánytermesztés szabályozása folyamatosan változik az Európai Unióban. A termelt mennyiségeket, a termelői adatokat, beültetett területek nagyságát az információs és számviteli oldalon egyaránt figyelemmel kell kísérni. A prémium csak meghatározott területen termelt és határozott fajtájú dohányra fizethető ki. Az évi kvótamennyiséget kétszeresével csökkentik, ha az ellenőrző szerv olyan dohányfajtát talál, ami nem szerepel a meghatározott megállapodásban.

Az Európai Unió termésátlagait vizsgálva megállapítható, hogy az elmúlt év adatai alapján a magyarországi termésátlag nagyságával rendelkezik még Albánia, Bulgária, és Szerbia is. A magyarországi termésátlagtól valamivel alacsonyabb az átlag Macedónia, Görögország és Románia területén. Meglepően tapasztaltuk azonban, hogy Franciaország, Lengyelország Olaszország és Spanyolország adatai jóval magasabbak (más talajadottság, más technológia és más fajta miatt), míg Törökországé jóval alacsonyabb. A törökországi dohány mennyisége a más fajtahasználatból adódik (6. ábra).

A kutatások alapján azonban arra a következtetésre jutottunk, hogy nem szabad csak termésátlag alapján döntést hozni ebben az ágazatban sem, mivel mindegyik termésátlag a talajadottságtól, a termelőtől, termesztéstechnológiától függ javarészt.

6. ábra: A dohány termésátlagok alakulása a jelentősebb európai dohánytermesztő országokban 2011-2015 között / Figure 6. The evolution of the major European yields of tobacco tobacco-producing countries between 2011 and 2015

Forrás: FAOSTAT (2016) / Source: FAOSTAT (2016)

A dohányvertikum bemutatása Magyarországon / Presentation of the tobacco in Hungary

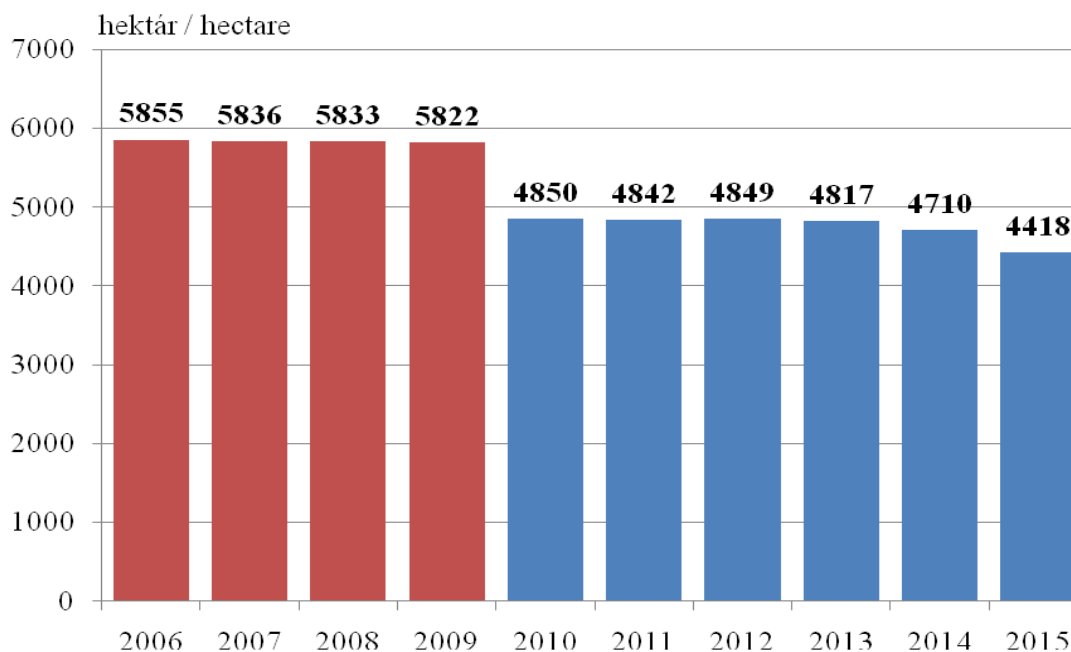
Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta a szabályozási rendszer és vele együtt a támogatás mértéke is jelentősen megváltozott (Bittner, 2007). Természetesen az Európai Unió egyes tagországai különböző mértékben részesültek a támogatásokból minden évben. Különösen igaz-ez a 2000 után csatlakozó országokra, amelyek esetében nagyobb szerepet kapott a nemzeti támogatás a termelés fenntartásában.

A magyarországi nyers dohány termőterületét vizsgálva megállapítható, hogy 2006-2009 között 5800 hektár körül alakult a termelési terület, azonban a kormányi és törvényi szabályozások miatt következő évre egy nagyobb mértékű csökkenés következett be. Azon termelők, akiknek a támogatás csökkenésével már nem érte meg a termelés az a dohánytermesztést befejezve más növénytermesztési ágazat termelésébe fogott. A következő hat évben a termelés egyenletesnek tekinthető (7. ábra). A területi adatokat áttekintve meg-

állapítató, hogy Magyarországon szinte minden évben a nyers dohánytermelés 70%-át a Virginia dohány, míg 30%-át a Burley dohány teszi ki (8. ábra). Egy év tekinthető kiugrónak, a 2010. évi, amikor a Burley részaránya megközelítőleg 23%-ra csökkent le.

A termelőkkel való szerződéskötést Magyarországon két elsődleges feldolgozó végzi: az egyik a nyíregyházi székhelyű Universal Leaf Tobacco Magyarország ZRt. (továbbiakban ULT Magyarország ZRt.), míg a másik a szolnoki székhelyű DOFER Dohányfermentáló ZRt. Ennek a két felvásárlónak a feladata a termelési folyamatok koordinálása (termeltetés, feldolgozás) és ellenőrzése.

A két feldolgozó esetén az arányok valamivel változatosabbak. Az ULT Magyarország ZRt.-nél egy 68-32%-os részarányal lehetett minden vizsgált évben számolni. Ezzel ellentétben a DOFER Dohányfermentáló ZRt.-nél egy 74-26%-os részarány látható 2014. évig. A 2015. évre ez az arány megváltozott, mivel a Virginia 82%, míg a Burley 18%-os részarányú volt a feldolgozón belül. Ezen ingadozások alapján az előrejelzések elkészítése is nehéz feladatot jelent.

7. ábra: A magyarországi nyers dohány termőterületének alakulása 2006-2015. évek között / Figure 7. Changes in raw tobacco-growing area of Hungary from between 2006 and 2015

Forrás: Saját szerkesztés a MADOSZ adatbázisa alapján / Source: Edited according to the database MADOSZ

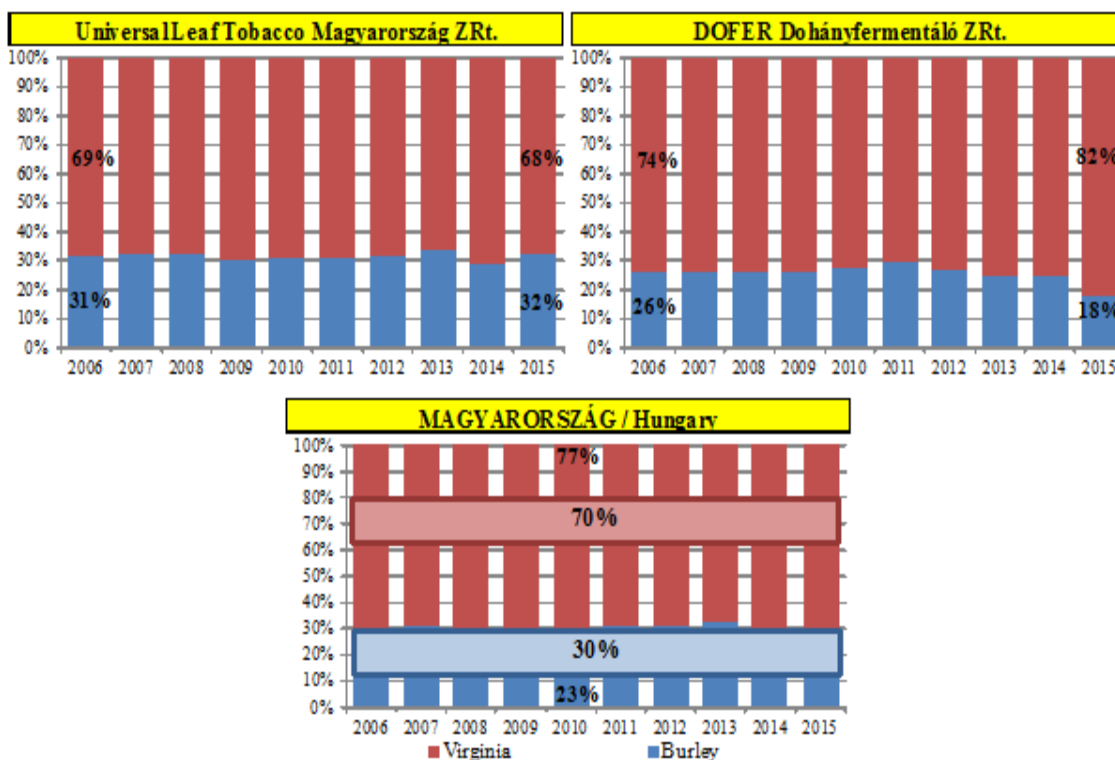
Összességében elmondható azért, hogy mindkét feldolgozó esetében döntő többségben a Virginia dohányval foglalkoznak.

A két feldolgozó a dohány termelés felügyelése mellett felvásárolja a nyers dohányt azoktól a termelőktől, akik előzetesen már megkötötték a termeltetési szerződést vagy a

nyíregyházi, vagy a szolnoki vállalkozással. Ezt követően fermentálják és tárolják, majd értékesítik különböző feldolgozók felé, mind exportra, mind pedig hazai feldolgozásra (MADOSZ, 2016).

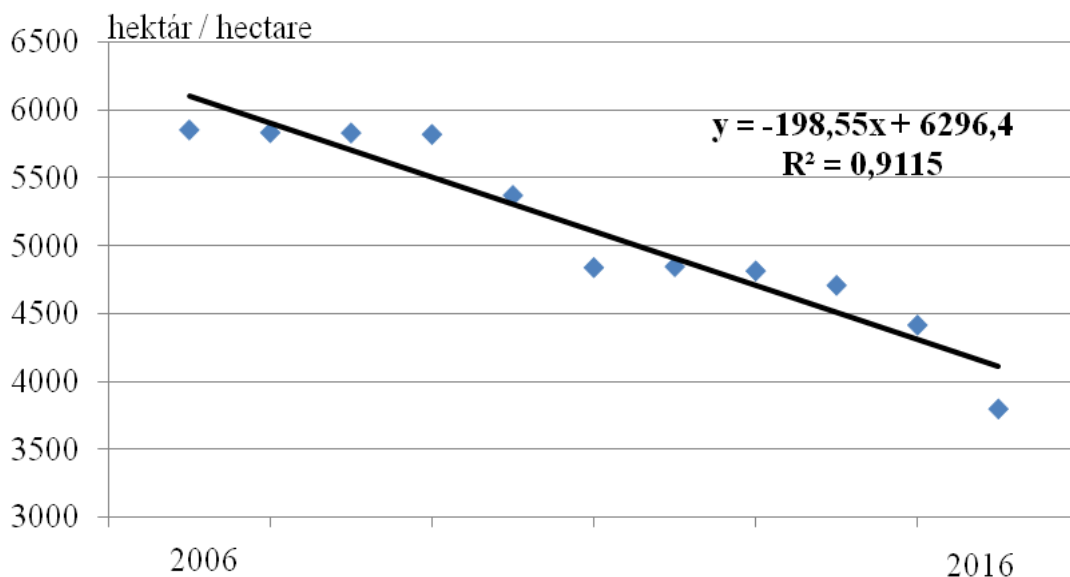
Tendenciákat tekintve az elmúlt 11 év adatai alapján egy csökkenés tapasztalható, évente 200 hektárral. Előrejelzések alapján a 2017. évre a 2016. évhez képest is 180-200 hektáros csökkenés lesz a nyers dohány területét illetően. A számítások esetében az R^2 értéke 91,15%, ami azt jelenti, hogy az előrejelzés megbízhatónak tekinthető, illetve az általunk kialakított lineáris trend függvényre az adatok jól illeszkednek (9. ábra).

Természetesen fontos a nyers dohány árának áttekintése is, hiszen ez egy olyan mutatószám, mely az egyes területi egységeket összehasonlíthatóvá teszi. Hazánkban a Virginia dohány ára egy folyamatos növekedést mutat 2006-2015. évek között. A lineáris trend előrejelzése alapján megállapítható, hogy a 10 év átlagában évente átlagosan 48 forinttal nőtt a dohány ára. A kalkulációkban kapott 92,46%-os R négyzet érték alapján is biztonságosan megállapítható, hogy a 2016. évben további növekedés várható (10. ábra).

8. ábra: A dohánytermesztés alakulása a két legfontosabb dohánytípus között Magyarországon / Figure 7. The tobacco production trends in the two main tobacco types in Hungary

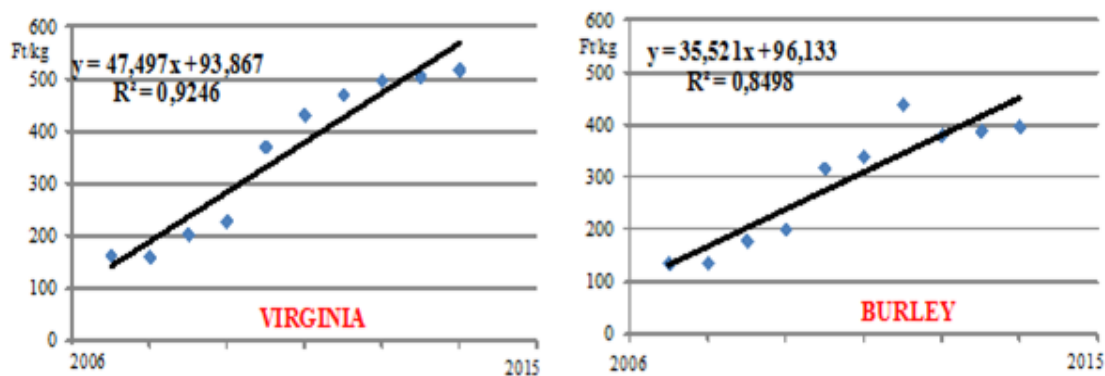
Forrás: Saját szerkesztés a MADOSZ adatbázis alapján / Source: Edited according to the database MADOSZ

9. ábra: Előrejelzési modell készítése lineáris trend függvény alapján / Figure 9. Creating predictive models based on linear trend function

Forrás: Saját kalkuláció a MADOSZ adatbázisa alapján / Source: Edited according to the database MADOSZ

A Burley dohány esetében hasonló tendenciák tapasztalhatók. Itt évente átlagosan 35 forinttal nő kilógrammonként a dohány ára az elmúlt 10 év adatai alapján. A lineáris trend alapján még itt is biztonsággal megállapítható ($R=84,98\%$), hogy a Burley dohány ára a 2016. évre növekedést prognosztizál.

10. ábra: A magyarországi dohány átlagos felvásárlási árainak alakulása 2006-2015 között (Ft/kg) / Figure 10. Evolution of the average purchase prices of tobacco Hungary between 2006 and 2015 (Ft/kg)

Forrás: Saját kalkuláció MADOSZ (2016) adatok alapján / Source: Edited according to the database MADOSZ (2016)

Összehasonlítva az Európai Unió 28 tagországának átlagos árával látható, hogy mindkét dohány ára sokkal alacsonyabb hazánkban, mivel az Európai Unióban a Virginia dohány ára 700 forint kilogrammonként, míg a Burley dohányé 565 forint kilogrammonként.

A 2017. január 1.-ei adatok alapján, Magyarországon 6 cigaretta gyár található (JT International, British American Tobacco Hungary, Philip Morris Magyarország Cigaretta - Kereskedelmi Kft., Imperial Tobacco Magyarország Kft., Continental Tobacco Group, Róna Dohányfeldolgozó Kft.), akik mind a hazai, mind a környező országokba való dohány termékek forgalmazásában jelen vannak.

A gyártók által alakított és működtetett cégek terítették termékeiket a kiskereskedők felé 2012 évig. A fiatakorúak dohányzásának visszaszorításáról és a dohánytermékek kiskereskedelméről szóló 2012-ben elfogadott törvény értelmében azonban a megalakított Nemzeti Dohánykereskedelmi ZRt. feladatává vált a nagykereskedelem mellett a kiskereskedelmi szektor kiszolgálása is.

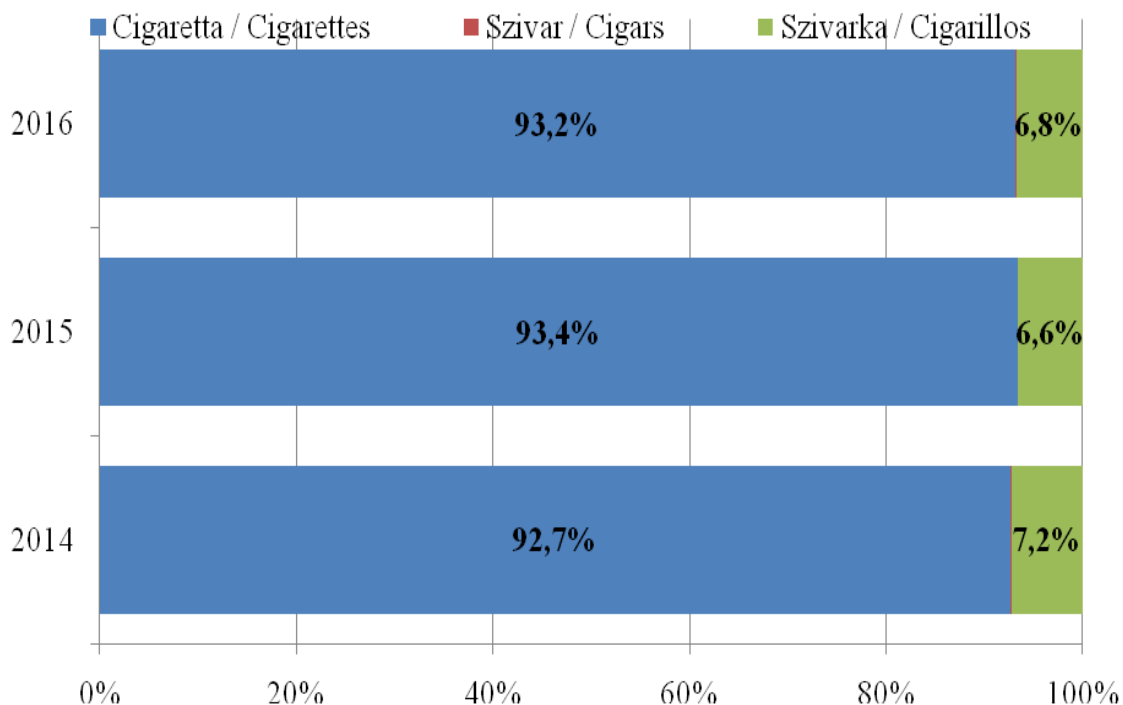
Az egyes piaci szereplők piaci részesedésére vonatkozó adatokat nem állt módunkba ugyan beszerezni, - azok üzleti titok jellege miatt - de a forgalomba lévő márkák valamint a korábbi fogyasztási adatok alapján feltételezhető hogy a Philip Morris Magyarország Cigaretta - Kereskedelmi Kft., valamint a British American Tobacco Hungary vezető pozíciójukat megőrizték. A vélt értékesítési listán ugyan csak őrzi pozícióját az Imperial Tobacco Magyarország Kft., és a JTI is.

Érdekes tény, hogy a négy vezető cég közül csak egy, a BAT folytat termelést Magyarországon. A Continental és a Róna cégek, amelyek termékeik majdnem 100 százalékát vagy éppen 100 százalékát hazánkba állítják elő lényegesen kisebb részesedéssel bírnak az értékesítés terén.

Egy általános megállapítás szerint a piac igényeinek változását gyorsan lereagálni tudó cégek képesek csak igazán pozíciójukat megtartani vagy éppen javítani teljes mértékben igaz a dohány szektorra.

A hazai dohánytermék-kiskereskedelmi szektor értékesítési elemzése / Analysis of sales of tobacco products in the domestic retail sector

A dohány terméktípusonkénti (cigaretta, szivarka, szivar) mennyiségét vizsgálva Magyarországon azt látjuk (11. ábra), hogy döntő többségben (93-94%) az elmúlt 3 évben a cigaretta van. Ennek mennyisége mindhárom évben 7,3 millió száll körül alakult. Kisebbséggel rendelkezik a szivarka (~7%) és elenyészőnek tekinthető a szivaré. Abban az esetben, ha a 2014. évi bázis évhez hasonlítjuk a következő két év mennyiségi (szál) adatait azt tapasztaljuk, hogy mindegyik terméktípus esetén a 2015. évre csökkenés következett be (12. ábra). Legnagyobb csökkenés a szivarka mennyiségében következett be (-11,44% csökkenés) a bázis évhez képest, ahol a következő évben is a 2014. évhez képest kissé elmaradás tapasztalható. Ezt követően a terméktípusok mennyiség szerinti adatait vizsgáltam meg (13. ábra), ahol az tapasztalható, hogy a cigarettadohány, a pipadohány, illetve a dohánytartamú kiegészítők esetében is az előző évhez képest növekedés látható. Legnagyobb növekedési ütem a dohánytartalmazó kiegészítőknél volt a vizsgált években, mivel a 2014. évhez képest 2015. évre 40%-os, majd 2015. évről 2016. évre újabb 17%-os növekedés volt.

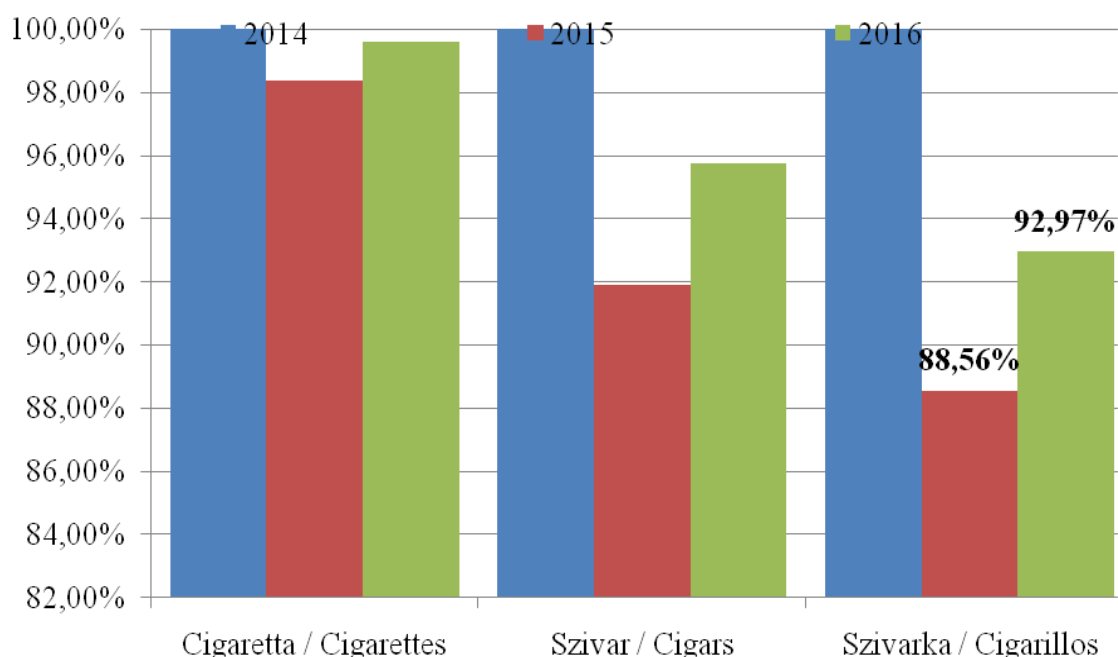

11. ábra: Magyarországon terméktípusonkénti megoszlás 2014-2016 között / Figure 11. Hungary between 2014 and 2016 breakdown by product type

Forrás: Saját kalkuláció ND Nonprofit ZRt. adatai alapján / Source: Edited according to the database ND Nonprofit Private Limited Company

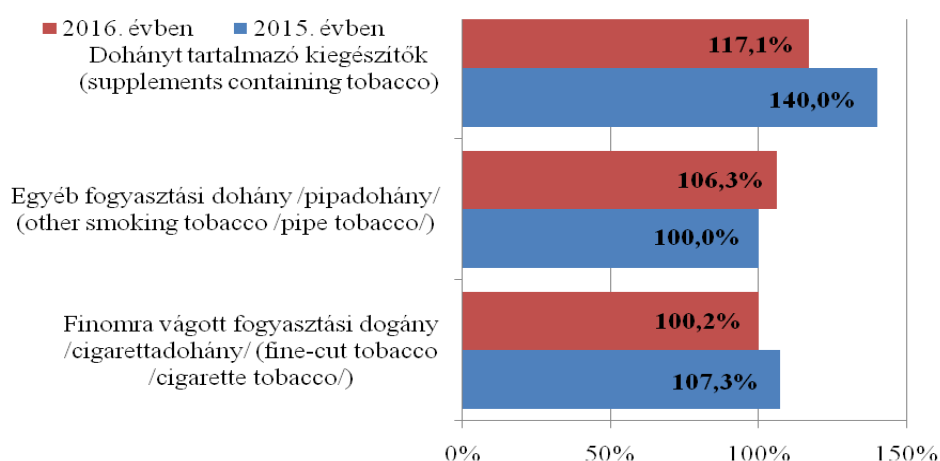
Általánosságban megállapítható, hogy mindhárom terméktípus esetében növekedés várható a mennyiségek (tonna) tükrében.

A cigaretta összetevőknél a füstszűrőt, a cigarettapapírt és a cigarettahüvelyt különböztetjük meg (14. ábra). Mindhárom vizsgált évben a legnagyobb részaránnyal a cigarettahüvely rendelkezett, 95%-os részaránnyal. A 2014. évben 8,1 millió darab, míg a 2015. és 2016. évben 9,8-9,9 millió darab mennyiségekkel lehetett kalkulálni a cigarettahüvely esetén. A másik két összetevő jelentősége minimálisnak tekinthető.

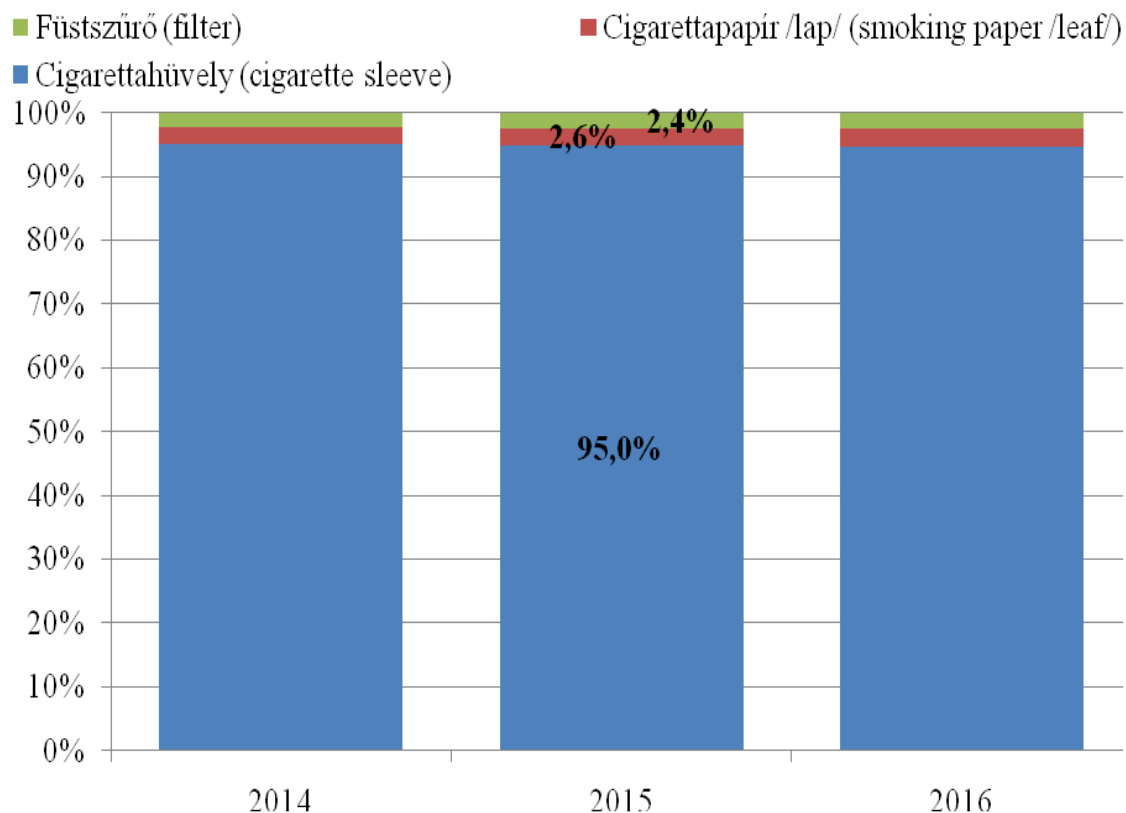
12. ábra: Terméktípusok mennyiségének (szál) időbeli alakulása 2014-2016 között Magyarországon / Figure 12. Changes over time in the quantity (fiber) of product types in Hungary between 2014 and 2016

Forrás: Saját kalkuláció ND Nonprofit ZRt. adatai alapján / Source: Edited according to the database ND Nonprofit Private Limited Compa

13. ábra: Terméktípusonkénti mennyiségek (tonna) időbeli alakulás az előző évhez képest 2014-2016 között Magyarországon / Figure 13. Product type the trend in volumes compared to the previous year between 2014-2016 in Hungary

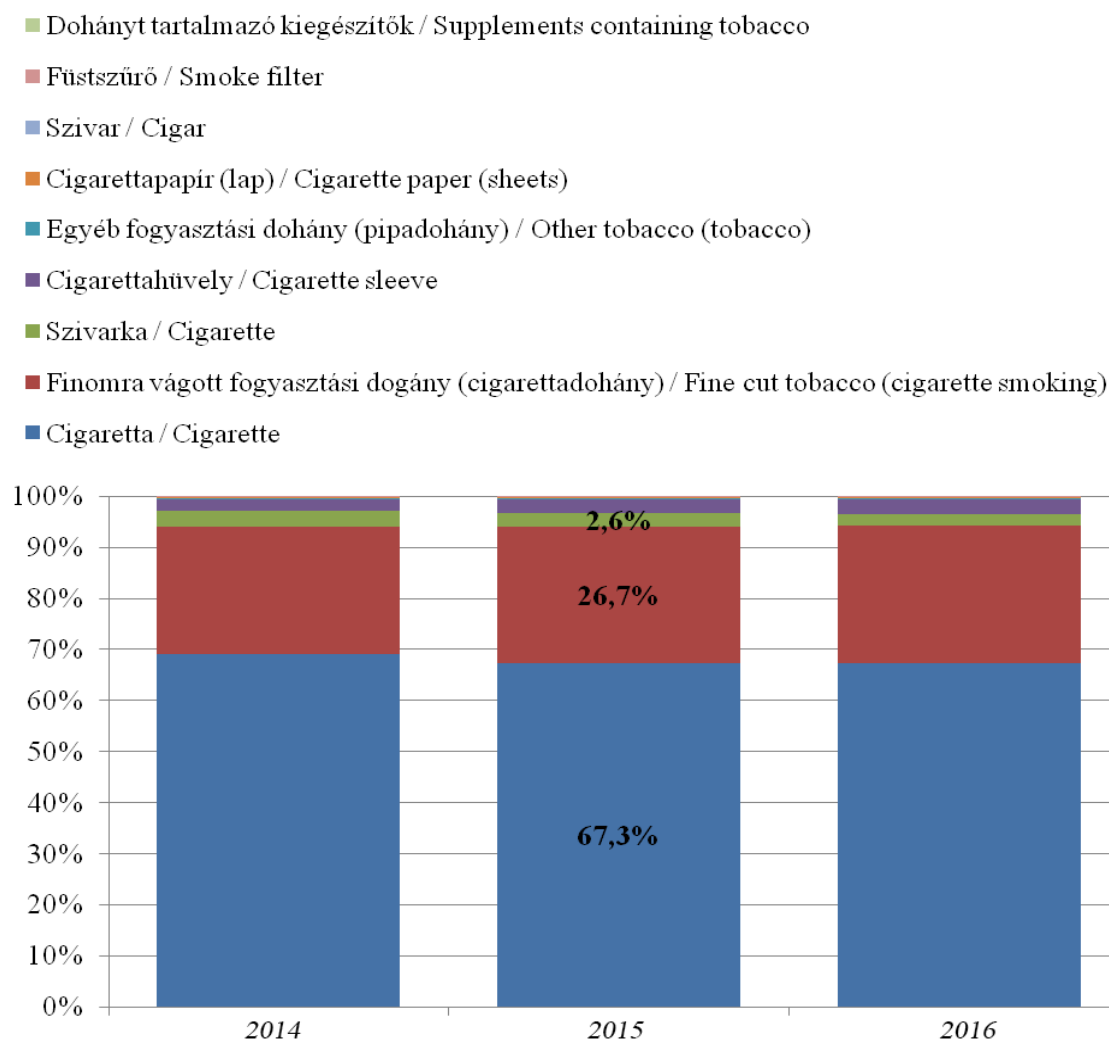
Forrás: Saját kalkuláció ND Nonprofit ZRt. adatai alapján / Source: Edited according to the database ND Nonprofit Private Limited Company

14. ábra: Cigaretta összetevőinek részaránya Magyarországon 2014-2016 között / Figure 14. Cigarette ingredients proportion in Hungary, 2014-2016 between

Forrás: Saját kalkuláció ND Nonprofit ZRt. adatai alapján / Source: Edited according to the database ND Nonprofit Private Limited Company

A dohánytermékek értékben való vizsgálatánál látható, hogy a legnagyobb (67%) részaránya a cigarettának volt mind a 3 vizsgált évben. 2014. évben ez az érték 370 milliárd forint, míg 2016. évben már 396 milliárd forint volt.

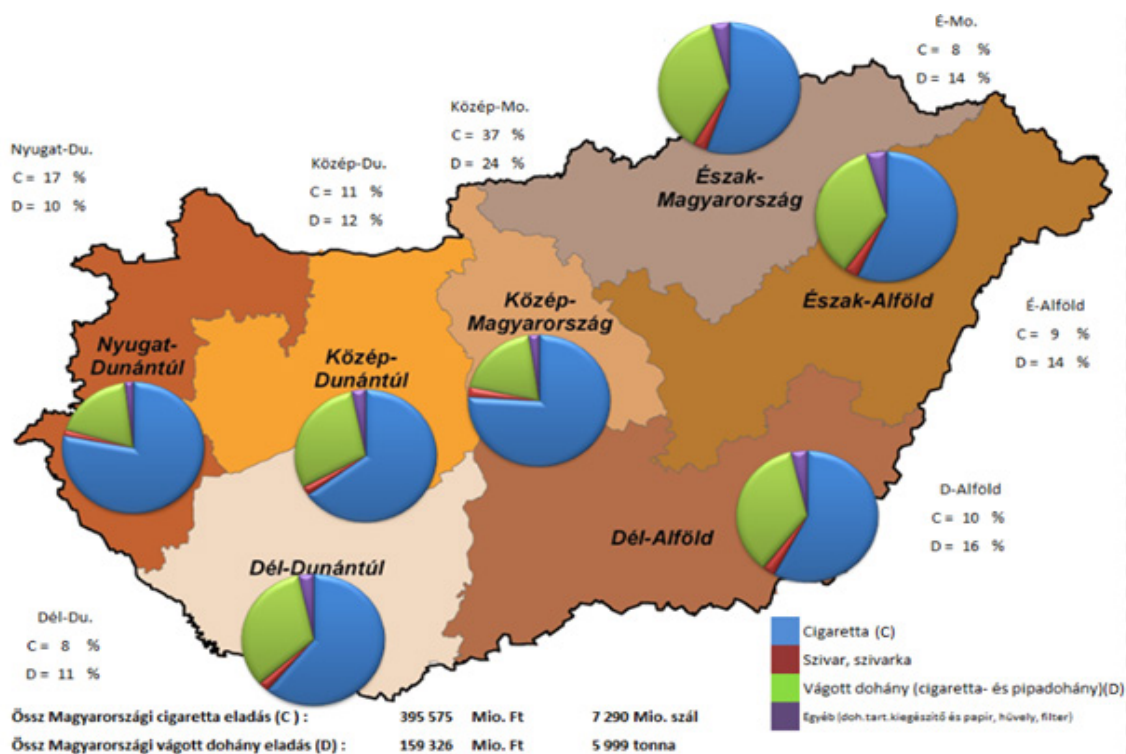

15. ábra: Dohánytermékek érték (Ft) szerinti megoszlása Magyarországon 2014-2016 között / Figure 15. Tobacco products value (Ft) distribution of in Hungary between 2014 and 2016

Forrás: Saját kalkuláció ND Nonprofit ZRt. adatai alapján / Source: Edited according to the database ND Nonprofit Private Limited Company

Ezt követte a finomra vágott fogyasztási dohány 26%-kal (ennek értéke 2016. évben 158 milliárd forint), majd jóval kisebb részaránnyal a szivarka. A fennmaradó többi dohánytermék az összes értékesített dohánytermék 4,6%-át teszik ki megközelítőleg (15. ábra).

Végezetül az dohánytermék értékesítését kívánom bemutatni egy térképen, melyen azt ábrázolták, hogy az egyes régiókban mennyi a dohány összetétele a 2016. évben. Látható itt is, hogy minden régióban döntő többségben a cigaretta szerepel a rangsorban, ezt követi a vágott dohány. A többi termék részaránya elenyésző (16. ábra).

16. ábra: Dohánytermék értékesítés régiókénti összetétele érték alapján 2016. évben / Figure 16. Based on the composition of tobacco product sales by geographic region 2016 years

Forrás: ND Nonprofit Zrt./ Source: ND Nonprofit Private Limited Company

Az Észak-alföldi régió dohányvertikumának jellemzői / The North-Great Plain region tobacco plant of features

Jelenleg a dohányültetvény megközelítőleg 80 százaléka Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (több mint 3700 hektáros területen), 10%-a Bács-Kiskun megyében, míg a maradék 10 százalék a többi megyében található 2014. évben (1. táblázat). Mivel Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyben az ország egyik legelmaradottabb területi egysége is, így egy kisebb mértékű változtatás a dohány ágazatban sok ember munkáját veszélyeztetné. A 2016. évi munkanélküliségi adatok is itt jelzik a legnagyobb problémákat.

Látható tehát, hogy Magyarországon a dohánytermő terület több, mint 90 százaléka a foglalkoztatottság szempontjából hátrányos helyzetű országrésznek számító Alföldön található. 75%-a az alföldi régióban, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szolnok megyében van, ahol a munkanélküliségi mutató a legnagyobb probléma. A három megyében több, mint tízezer a dohánytermesztésben foglalkoztatottak létszáma, 93%-a nem szakképzett, és 70%-a nő, a másik része pedig roma származású. A gyenge természeti adottságú Nyírségben ráadásul a jelentős kézimunkát igénylő, egyetlen megélhetési forrásként a Burley dohányfajtát termesztik (I4).

Megállapítható tehát, hogy az ország Észak-keleti részére főként Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe tolódtak a dohánytermesztési körzetek napjainkban. A tradicionális dohány termeszto körzetek Szabolcs és Nyírség kistelepülései, illetve tanyái. Ezekben a térségekben más jövedelmező munkalehetőség nincs. Jelentősen fontos a dohány jelenléte, mert ezeken a területeken sok család részére nyújt megélhetési forrást.

1. táblázat: A dohányterületek alakulása Magyarországon megyénként 2014-ben / Tabel 1. Changes in the tobacco fields in each county in Hungary in 2014

TERÜLET (AREA)	Termőterület nagysága (Production area)	
	ha (hectare)	% (percent)
Bács-kiskun	536	11,13%
Békés	5	0,10%
Borsod-Abaúj-Zemplén	87	1,81%
Csongrád	81	1,68%
Hajdú-Bihar	189	3,92%
Heves	114	2,37%
Jász-Nagykun-Szolnok	58	1,20%
Pest	15	0,31%
Somogy	3	0,06%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	3728	77,41%
Összesen (All)	4816	100%

Forrás: Saját szerkesztés

A vidékfejlesztésben társadalompolitikai hatások jelentős szerepet töltenek be. Ide tartozik a foglalkoztatottság és a jövedelem termelőképesség, ami a dohány nagy élömunka-igényéből ered (2. táblázat). Ezt követően dohánytermesztők hozzájárulnak a lakosság megtartásához, ami fontos a korunkban lejátszódó urbanizációs folyamat ellensúlyozásához. A jövedelemtermeszto képességet javítani kell, ahhoz, hogy a dohánytermesztés ezt a funkciót továbbra is betölthesse. Két módon lehet elérni, a technológia folyamatos fejlesztésével, az árbevétel növelésével, ami a minőség javulásával és a termésátlagok növelésével jöhetne létre (Borsos, 2006).

A dohányágazatban foglalkoztatottak száma azonban a jövőben előreláthatólag csökkeni fog, mivel 2016. év januárjában bejelentették, hogy 30 százalékos területcsökkenés lesz. Ez nagyban befolyásolja majd a foglalkoztatottak számának alakulását is a jövőben. A foglalkoztatottság szempontjából másik rossz fordulat is bekövetkezett a 2016. év júniusában, amikor napvilágra került azon információ, hogy befejezi a dohányfeldolgozási tevékenységet az Universal Leaf Tobacco (ULT) Magyarország ZRt. nyíregyházi üzeme és a Virginia és Burley dohányok feldolgozását Olaszországba folytatják tovább. A fel-

dolgozás megszüntetése nagyjából 100-150 fő munkavállaló munkahelyét érinti. Az ULT vezérigazgatója jelezte, hogy mégsem hagy fel a cég a dohány felvásárlásával, a Nyírségi Dohánytermelői Csoporttal (Nyidoter) továbbra is kapcsolatban maradnak, de az elsődleges feldolgozást máshol végzik majd. A tulajdonosnak Lengyelországban és Olaszországban van még üzeme Európába (I3).

A 2016-os termésű Virginia dohányok feldolgozását Assisi-be, míg a Burley dohányokét Francolisebe, az Universal Corporation olaszországi leányvállalatához tartozó egységekhez helyezik át. Az ULT Magyarország Zrt. vezérigazgatója ugyanakkor hangsúlyozta, a cég a magyarországi dohánytermelés integrálását és a dohánytermés felvásárlását fenn kívánja tartani (I2).

2. táblázat: A foglalkoztatási adatok a dohánytermesztésben megyénként 2014. / Table 2. Data on employment in the tobacco-growing counties year 2014

Megye (Region)	Foglalkoztatás, óra (employment, hour)
Bács – Kiskun	484 950
Békés	6 110
Borsod	92 000
Csongrád	69 000
Hajdú – Bihar	208 870
Heves	96 300
Jász-Nagykun-Szolnok	40 010
Nógrád	1 000
Pest	12 000
Somogy	2 000
Szabolcs – Szatmár – Bereg	3 697 170
Összesen (All)	4 709 410

Forrás: Saját szerkesztés, MADOSZ alapján /

Source: Edited according to the database MADOSZ

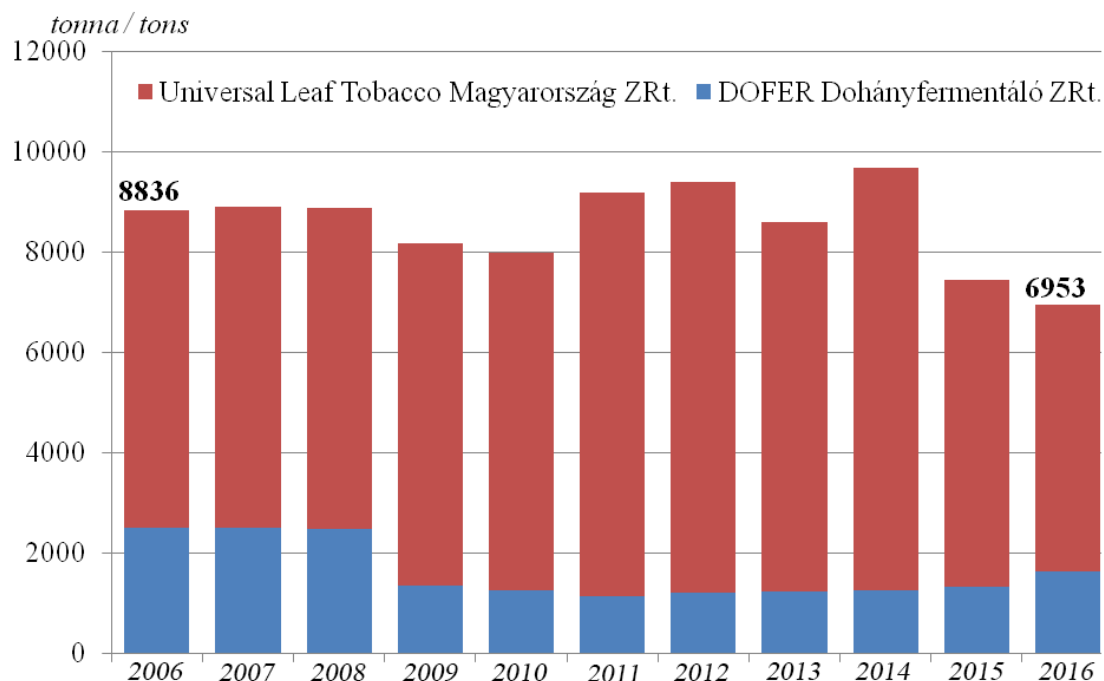
Észak-Alföldi régió dohánytermesztésének jelentősége / Northern Great Plain region of tobacco growing in importance

A dohányágazat helyzete az elmúlt egy évtizedben már többször kritikusra fordult. 1995-1997 között volt egy mélypont, amikor is a stagnáló nyersdohány árak és az egyre dráguló ráfordítások veszteségessé tették az ágazatot. Ekkor csak azok a termelők folytatták tovább a dohánytermesztést, akik erre tartósan berendezkedtek, és nagy adósságot halmoztak fel a műszaki színvonaluk növelése érdekében. Így ha abba hagyták volna a termelést az adósságuk bizonyosan csőd közeli helyzetbe juttatta volna őket. Ma Magyarországon a dohánytermesztés döntő hányada az Észak-alföldi régiót érinti leginkább. Az ország régiói közül

ez az egyik legelmaradottabb térségeit foglalja magába. Így a vidék eltartó képességében, a vidéki foglalkoztatásban játszik döntő szerepet a dohánytermesztés.

A dohánytermesztés alapvetően az észak-alföldi régióban, ezen belül is Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében koncentrálódik. A területre jellemző az átlagnál gyengébb földminőség, ennek megfelelően alacsonyabb a föld ára is. Magyarország szántóinak átlagos aranykorona értéke 21,1 AK ezzel szemben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 15 AK alatti földminőséggel találkozhatunk.

Hazánkban jelenleg megközelítőleg 7000 tonna dohányt termelnek, ami európai léptékben mérve nem nagy mennyiség, azonban kulcsfontosságú a kelet-magyarországi régióban a foglalkoztatás szempontjából (17. ábra)

17. ábra: A magyarországi két feldolgozó által kezelt mennyiségek (tonna) 2006-2016 között / Figure 17. In Hungary two processing managed by volume between 2006-2016 between

Forrás: Saját szerkesztés, MADOSZ alapján / Source: Edited according to the database MADOSZ

Következtetés / Conclusion

Végiggondolva az ágazat helyzetét azt láthatjuk, hogy megszüntetése, teljeskörű felszámolása munkanélküliséget, gyenge termőképességű régiók elnéptelenedését vonna maga után. Beláthatjuk azt is, hogy amíg a társadalomban él ez a káros szokás, addig ennek a kultúrának helye van Magyarországon.

Az Észak-alföldi régió elmaradottsága és az ott élő emberek helyzete közismerten elmarad az ország többi részétől, ezért különösen fontos a dohány jelenléte, hiszen ezen a területen sok család részére ez jelenti az egyetlen megélhetési forrást. Pozitív társadalmpolitikai hatásai fontos szerepet töltenek be a vidékfejlesztésben. Ezek közé tartozik a dohány nagy élők munkai-igényéből következő foglalkoztatottság és a jövedelemtermelő képessége is. Ennek kapcsán hozzájárul a dohánytermesztő körzetek lakosság megtartásához is, ami fontos a korunkban lejátszódó urbanizációs folyamat ellensúlyozásához. Ahhoz, hogy a dohánytermesztés ezt a funkcióját továbbra is betölthesse stabilizálni és javítani kell a jövedelemteremtő képességét.

Hivatkozott források / References

- Bittner I. (2007): Az EU csatlakozás hatása a hazai dohánytermesztésre. pp. 94-99.
In: Ágazatspecifikus innováción alapuló projektek generálása a dohány ágazatban.
(Szerk. Bittner B.), Debreceni Egyetem, Debrecen, 122 p. ISSN: 1588-8665
- Bittner B. (2011):
A dohányvertikum gazdasági-társadalmi hatásának vizsgálata. Doktori (Ph.D.) értekezés, Debreceni Egyetem
- Borsos J. (1994):
A dohány termesztése. Akadémia Kiadó, Budapest. 252 p.
- Borsos J. (2002):
A dohány gazdaságtana. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 104 p. ISBN 963 9422 56 8
- Borsos J. (2002):
A dohány termesztése és gazdaságkultúrája. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 237 p.
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 595 p.
- Borsos J. (2006):
A dohánykertész mester kézikönyve. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 181 p.
- Borsos J. (2014):
A dohányvertikum társadalmi és gazdasági élei. Center-Print. Nyomda, Debrecen.
185 p.
- FAOSTAT (2015):
<http://www.fao.org/faostat/en/#data> Letöltés: 2016.04.06.
- FAOSTAT (2016):
<http://www.fao.org/faostat/en/#data/GT> Letöltés: 2016.12.08
- Hammond, R. (1998):
Consolidation in the tobacco industry, Tobacco Control 7, p. 426-428.
- I1: <http://sodras.uw.hu/dohanyok.html> Letöltés dátuma: 2015.11.20
- I2: <http://mno.hu/gazdasag/kivonul-hazankbol-a-dohanygyarto-1349284> Letöltés dátuma: 2016.03.17
- I3: http://www.ma.hu/uzlet/285797/Befejezi_a_dohanyfeldolgozast_az_ULT_Magyarorszag_Zrt_nyiregyhazi_uzeme (Letöltés dátuma: 2016.04.03)
- I4: <http://www.agrotrend.hu/hirek/agrargazdasag/154691> Letöltés dátuma: 2016.06.20
- MADOSZ (2016):
Magyar Dohánytermelők Országos Szövetsége: Adatok. Eisler József Magyar Do-

- hánytermelők Országos Szövetségének titkárának publikációi alapján http://www.madosz.hu/article/index?ArticleSearch%5Bcategory_id%5D=11 Letöltés: 2017.01.03.
- Mislovics A. (2005):
Az EU-csatlakozás hatása a magyar dohányvertikumra. Agrártudományi Közlemények, 2005/16. különszám 368-377 p.
- NAV (2015):
<https://www.nav.gov.hu/nav/kiadvanyok> Letöltés: 2016.11.12.
- Thun, M. J. – Silva V.L.C. (2003):
Introduction and overview of global tobacco surveillance. In: Shafey, O., Dolwick, S., Guindon, G.E.: Tobacco control country profiles, American Cancer Society, Atlanta, World Health Organization, Geneva, International Union against Cancer, Geneva, D.C., p. 7-12.
- Tobacco International (2014) The authority on the Tobacco Industry since 1886. July/August 2014 p. 28-30. ISSN: 2331-8481

Szerző(k) /Author(s):

Dr. Csipkés Margit

PhD, egyetemi adjunktus
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Ágazati Gazdaságtan és Módszertani Intézet
4032 Debrecen Böszörményi út 138
csipkes.margit@econ.unideb.hu

Szvára Máté

gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök szakos végzős hallgató
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
4032 Debrecen Böszörményi út 138
mate.szvara94@gmail.com

Dr. Nagy Lajos

PhD, egyetemi adjunktus
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
Ágazati Gazdaságtan és Módszertani Intézet
4032 Debrecen Böszörményi út 138
nagy.lajos@econ.unideb.hu